

TORENBLAZER

Martin Vink

Natuurlijk bouwwerk

Zoekend naar een eerste zin voor deze column, bespeurde ik dat mijn gedachten afdwaalden. Hun weg zochten naar een grijs verleden, naar een periode dat we tussen de bedrijven door op de redactie een bij ons geliefd spel speelden. Smarotsen heette het.

Dankzij het hardlopen heb ik 'houtril' aan mijn woordenschat mogen toevoegen

Eén van ons pakte de Dikke van Dale erbij, zocht daarin een woord waarvan hij of zij dacht dat de anderen er nog nooit van hadden gehoord. Aan hen was dan de taak een creatieve verklaring te formuleren. De definitie waarop de meeste stemmen van de spelers werden uitgebracht, won. Het woord 'houtril' zou zeker een kandidaat zijn geweest voor Smarotsen. „Houtril? Houtril?“, reageerde gisteren een collega verbaasd, toen ik de term liet vallen. „Nooit van

gehoord“, liet hij er fluks op volgen. En eerlijk gezegd, voordat ik mijn speurtocht begon op de digitale snelweg, was het bij mij evenmin voorbij gekomen.

Dankzij het hardlopen heb ik 'houtril' aan mijn woordenschat mogen toevoegen. Op één van de rondes die ik in het buitengebied loop, kom ik er steeds langs: een natuurlijke afscheiding om het perceel van een woning. Takken van bomen, boomstammetjes, coniferentakken, in het verlengde op elkaar gestapeld.

Een mooie manier om het snoeiafval te gebruiken. Goedkoop, want het hoeft niet in de vuilcontainer of naar de stortplaats. Maar nog belangrijker: de natuurlijke bouwsels bieden nest-, voedsel- en schuilgelegenheden aan vogels. De winterkoning of heggenmus voelen er zich thuis. Maar ook bijvoorbeeld muizen en egels verblijven er graag.

Wat mij betreft, mogen er meer houtrils komen. Al begrijp ik best dat niet elk perceel zich daarvoor leent. Wellicht dat de rommelige aanblik van een houtril mensen ervan weerhoudt er eentje te bouwen. Kamperfoelie of vlierbes eroverheen laten groeien, kan wonderen doen.

■ Een bont zandoogje geniet in een Luttenbergse tuin van het zonnige voorjaar. foto Elly van Niekerk

Langspriet

Kou en regen, dat is weer even wennen. Maar vorig jaar bleef het wekenlang zo; dit jaar hebben de vlinders al veel zonuren beleefd. Elly van Niekerk fotografeerde een bont zandoogje in haar Luttenbergse tuin. Dat zijn vlinders die je vroeger zelden zag en tegenwoordig vaker. Ze nemen graag plaats op een door de zon beschenen blad.

Een groep vlinders wordt wel micro's genoemd. Piepklein zijn ze. Hun namen zijn daarentegen soms wel groot. En hun sprieten soms lang. Gerda Boschloo uit Almen ontdekte een pinksterbloem-langsprietmot. „De pinksterbloem is dus niet alleen voor een dagvlinder als het oranjetipje een belangrijke plant.“

De vogelstroom uit het zuiden waaiert langzaam maar zeker over Nederland uit. Elly van Niekerk hoort al sinds twee weken een tuinfluiter zingen (‘erg vroeg dit jaar’), Henk Braakhekke heeft

Waarnemingen

een bonte vliegenvanger in zijn tuin in Barchem en Gerard Broekgerrits hoorde een koekeek bij het Lemelerveld. Die zal nog aan zijn parasitair broedseizoen moeten beginnen; kieviten zijn al verder. Jo Harkink ontdekte langs de Slinge bij Beltrum een kievit met drie jongen. „Dat heb ik nog maar zelden gezien; erg mooi!“ Geelgorzen zingen alweer her en der, onder meer op de Voorsterklei. Hetty Schippers uit Lochem zag er een die druk bezig was met het verorberen van de zaden van wilde planten.

Sander Grootendorst
s.grootendorst@destentor.nl

Een sieraad

Ooit door Romeinen meegebrachte muurbloem opnieuw geïntroduceerd in Deventer.

door Sander Grootendorst

Ok wie niet zo specifiek op planten let als stadsecoloog Erik Lam vallen de knalgele bloemen op die groeien tegen de muur langs het Emmaplein in Deventer. De muur die de wand vormt van de Bergkerk-berg. Een historische locatie dus en dat past precies bij het verhaal van de muurbloem.

„De Romeinen hebben de plant geïntroduceerd, hij moet op veel meer plaatsen in het land hebben gestaan, maar is bijna overal verdwenen“, vertelt Lam. Hij kwam erachter dat de muurbloem met zekerheid tot de Deventer flora heeft behoord. En vatte het plan op om, in navolging van de Ro-

■ De muurbloem behoort tot de kruisbloemigen, zoals bijvoorbeeld ook koolzaad.

meinen dus, de muurbloem opnieuw een kans te geven. Gerard Hendriksen legt uit: „De muurbloem wordt gerekend tot de inheemse flora, hij is immers al zo lang geleden ingeburgerd. Hij bleek het prima te doen op oude muren.“ Hendriksen staat hier namens de afdeling Deventer van de KNNV, de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging. Een van de hulpdiensten die aan de uitvoering van het plan van Erik Lam meedeed. Ook Landschap Overijssel en ingenieursbureau Tauw werden ingeschakeld. En de gemeente Deventer.

Dat doe je niet zomaar even op een achternamiddag, de muurbloem herintroduceren. „De plant is zeer goed beschermd, je mag er officieel geen zaadje van vervoeren. Daar heb je een vergunning voor nodig en bij Tauw weten ze hoe je zoiets moet aanpakken.“ Het ministerie van economische zaken verleent

▶ Sloop of rigoureuze restauratie van oude muren nekte veel muurbloemen

■ Stadsecoloog Erik Lam (links) en KN-NV-vertegenwoordiger Gerrit Hendriksen boven aan de muur nabij de (niet zichtbare) Deventer Bergkerk. foto's Tom van Dijke

de vergunning. De muurbloem wil alleen wortelen als tussen de stenen een specie is gebruikt die veel kalk bevat. In het oorspronkelijke land van de Romeinen houdt hij van kalkrijk rotsged. Hij werd noordwaarts meegevoerd als sierplant en vanwege de hem toegedichte geneeskrachtige eigenschappen.

■ Variëteiten van de muurbloem zijn soms in tuinen te vinden.

■ Muurvaren bij de Spanjaardspoort.

voor de oude muur

Muurbloemen, muurplanten

Uit historische gegevens blijkt dat de muurbloem niet alleen in Deventer, maar ook in Zutphen voorkwam. Volgens Erik Lam zijn er in de Gelderse stad eveneens mogelijkheden voor een herintroductie. Op de Berkelruïne – een van de plekken waaraan je zou kunnen denken – staat een andere muurplant volop in bloei, en nog in ongeveer dezelfde kleur ook: de gele helmbloem. Hij staat te boek als 'vrij zeldzaam' en heeft eveneens een beschermde status, maar is aanzienlijk vaker te vinden dan zijn Romeinse kleurgenoot. Op de ruïne zijn voorts de muurleeuwenbek (ook van Zuid-Europese origine) en de muurvaren aanwezig. Die zijn beide algemeen. De – destijds nog veel weelderige – begroeiing maakte de oude Zutphense waterpoort in de 19e eeuw geliefd bij romantisch georiënteerde zielen. Mogelijk droeg dat bij aan het behoud van het monument. De gemeente had het willen slopen.

De echte en de gekweekte

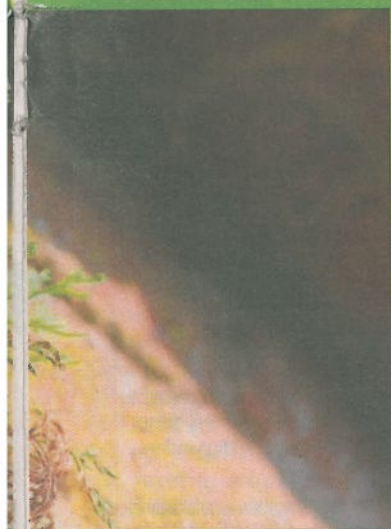
Muurbloemen behoren tot de familie van de kruisbloemigen, net zoals bijvoorbeeld koolzaad. Ze zijn de soort met de grootste bloemen in die familie, althans in Nederland. In kwekerijen en in tuinen kom je de muurbloem vaak tegen, maar dan gaat het om zogeheten cultivars, gekweekte kleurvariëteiten (oranje, bruinrood), en niet om de originele gele. Die echte bloeit normaliter in mei, maar was daar, zoals vrijwel alle planten, na de zachte winter dit jaar een maand eerder mee. De bloemen verspreiden een zachte, viooltjesachtige geur.

Naast de Bergkerkwand staat een kastanje in bloei. „Oók meegebracht door de Romeinen”, zegt Hendriksen. De KNNV ging niet over één nacht ijs. „We hebben de voegen van de muren eerst getest om te zien of er voldoende kalk in zat”, zegt Hendriksen. „Dat kan met een druppeltje zoutzuur. Begint het te bruisen, dan is het dus kalksteen.” Dat de muurbloem zo zeldzaam werd, komt door het afbreken van stads- en andere oude muren (forten bijvoorbeeld). Of doordat de stenen bij restauratie opnieuw werden gevoegd met modern ce-

ment waar de muurbloem niets mee heeft. Niet zelden werden muurbloemen en andere muurbegroeiers (gele helmbloem, muurleeuwenbek) verwijderd omdat beheerders vonden dat dat netjes was. „De muurbloem verdween in Deventer vóór 1950”, zegt Lam. „We hebben geen gegevens kunnen achterhalen over de locaties waar hij voorkwam en in welk jaar hij exact voor het laatst is gevonden. Je kunt niet zeggen dat hij er nu voor het eerst sinds 64 jaar weer staat. Het kan ook honderd jaar of meer geleden zijn.” Lam en Gerritsen zijn opgetogen over het

feit dát hij er weer staat, meerdere exemplaren zelfs, en niet alleen bij de Bergkerk; verderop zijn nog twee andere muurbloemlocaties. De kalkmortel mocht dan in orde zijn bevonden, het was nog even afwachten of de planten zouden aanslaan. Lam: „Vrijwilligers hebben zaden en kiemplantjes verzameld uit Kampen en Vlissingen, twee plekken waar ze door de eeuwen heen zijn blijven groeien. Kampen is de meest noordelijke vindplaats van Europa. De opgekweekte plantjes zijn in het najaar van 2012 en begin 2013 naar hun Deventer

groeiplekken gebracht: aanwezige kieren of gaten in de muren. Soms worden die gaten geboord. De planten hebben dan in het begin voldoende houvast.” Het is een zonnige dag in april, de muurbloemen staan volop in bloei. Je waant je ergens in Zuid-Europa. „Zonder zulke bloemen is een stadsmuur toch een beetje saai”, vindt Lam. „Ik heb al mensen gezien die er speciaal foto's van gingen maken. Deventer is een toeristische attractie rijker.” Een historisch en botanisch verantwoorde attractie bovendien.

in Zutphen.

■ Muurleeuwenbek en gele helmbloem (rechts) op Zutphense Berkelpoort.

■ foto's Sander Grootendorst